

052 [Mondrian's response regarding 'l'art abstrait']

Vooraf

In het januarinumnummer (1931) van het tijdschrift *Cahiers d'Art* verschijnt een artikel van Mondriaan met als titel 'Réponse de Piet Mondrian'. Mondriaan heeft voor deze 'Réponse' de tekst van *Le cubisme et la néoplastique*¹ gebruikt. Deze laatste tekst was een reactie op het artikel van Tériade in het dagblad *L'Intransigeant*².

Mondriaans 'Réponse' in *Cahiers d'Art* ontstaat naar aanleiding van het verzoek van Christian Zervos³ aan een aantal kunstenaars om zich te verdedigen tegen allerlei beschuldigingen aangaande hun abstracte kunst.

Hoewel de teksten [*Mondrian's response regarding 'l'art abstrait'*] en [051] *Le cubisme et la néoplastique* elkaar grotendeels overlappen, worden ze in dit corpus als zelfstandige teksten gepresenteerd. [*Mondrian's response regarding 'l'art abstrait'*] is een bewerking van *Le cubisme et la néoplastique* en de naam Tériade bijvoorbeeld komt er niet meer in voor. De eerste alinea en de laatste anderhalve bladzijde van *Le cubisme et la néoplastique* zijn in de publicatie weggelaten.

Bron

In Mondriaans nalatenschap⁴ bevinden zich een typoscript (bovenvel) en twee doorslagen⁵ met de titel *Le cubisme et la néoplastique*. Het typoscript (het bovenvel) noemen we in het vervolg - naar de vindplaats - typoscript '27[1]'; de doorslagen worden aangeduid als doorslag '27[2]' en doorslag '27[3]'⁶.

Als we typoscript '27[1]' (*Le cubisme et la néoplastique*) en de publicatie ('Réponse de Piet Mondrian') met elkaar vergelijken, zien we dat de teksten elkaar grotendeels overlappen. Vermoedelijk heeft Mondriaan een volgende doorslag ('27[5]?')⁷ van typoscript '27[1]' bewerkt als 'Réponse' en naar de redacteur van *Cahiers d'Art* - Christian Zervos - gestuurd; het kan ook zijn dat Zervos Mondriaans tekst bewerkt heeft.

De enige bron van de 'Réponse' van Mondriaan is de publicatie in *Cahiers d'Art*. Het oorspronkelijke manuscript waar vanaf het typoscript vervaardigd is, is niet teruggevonden. Aangezien ook het typoscript ontbreekt, dat Mondriaan heeft opgestuurd naar Zervos, kunnen we niet nagaan of er in de publicatie redactionele wijzigingen zijn aangebracht in de tekst van Mondriaan. We beschouwen deze bron daarom als 'geautoriseerd, maar met twijfel over de redactie'.

Een gepubliceerde tekst is in principe voltooid.

[*Mondrian's response regarding 'l'art abstrait'*] vormt een zogenoemde dubbele presentatie met [051] *Le cubisme et la néoplastique*.

Basistekst en leestekst

De basis voor de leestekst is de publicatie van 'Réponse de Piet Mondrian' in *Cahiers d'Art*⁸. De redactionele toelichting is niet meegenomen in de leestekst.

Titel

Boven het artikel van Mondriaan staat: 'Réponse de Piet Mondrian'. In de *Index Général de la Revue 'Cahiers d'Art' 1926-1960*⁹ staat bij het lemma 'Mondrian' vermeld: 'Réponse à l'enquête sur l'art abstrait'. Deze omschrijving in de 'Index Général' wordt in aangepaste vorm als fictieve titel toegevoegd aan de gepresenteerde tekst: [*Mondrian's response regarding 'l'art abstrait'*].

¹ Zie toelichting tekst 051.

² Idem.

³ Christian Zervos (1889-1970), Grieks-Frans criticus, uitgever en galeriehouder; oprichter van het tijdschrift *Cahiers d'art* (1926-1960) in Parijs.

⁴ Holtzman Deposit: Box 1, Folder 27.

⁵ Een met carbonpapier gemaakte kopie van een op een schrijfmachine getypte tekst; het typoscript (bovenvel) is het bovenliggende vel waarop getypt wordt; de kopieën heten 'doorslagen'.

⁶ De nummering tussen vierkante haken is door ons toegevoegd.

⁷ Typoscript '27[4]' - de derde doorslag - heeft Mondriaan waarschijnlijk opgestuurd naar het dagblad *L'Intransigeant* als reactie op het artikel van Tériade.

⁸ *Cahiers d'Art* 6, no. 1 (januari 1931): 41-43.

⁹ Dora Vallier. *Index Général de la Revue 'Cahiers d'Art' 1926-1960*. Éditions 'Cahiers d'Art', Paris 1981.

Datering en ondertekening

De enige bron van [*Mondrian's response regarding 'l'art abstrait'*] - de publicatie in *Cahiers d'Art* - is niet gedateerd. De aflevering waarin het artikel van Mondriaan verschijnt, heeft als datering: 'Janvier 1931'. De datering van de gepresenteerde tekst is de datering van de publicatie: januari 1931¹⁰.

'Réponse de Piet Mondrian' is niet ondertekend.

Ontstaan en publicatie

De redactie van *Cahiers d'Art* wil abstract werkende kunstenaars de gelegenheid geven om zich te verdedigen tegen aanvallen op hun abstracte kunst. Boven Mondriaans 'Réponse' staat een redactionele inleiding waarin de redactie een en ander nader toelicht:

'De l'art abstrait.

Désireuse de ne pas manquer à la règle d'impartialité qu'elle s'est toujours imposée, la Rédaction de « Cahiers d'Art » a prié les chefs du mouvement d'art abstrait, de présenter à ses lecteurs la défense de cette art accusé:

1° d'être cérébral à l'excès et, par conséquent, de se trouver en contradiction avec la nature même de l'art véritable qui serait essentiellement d'ordre sensuel et émotif.

2° d'avoir remplacé l'émotion par un exercice plus ou moins adroit et subtil, mais toujours objectif, de tons purs et de dessins géométriques.

3° d'avoir restreint les possibilités qui s'offraient à la peinture et à la sculpture au point de réduire l'œuvre d'art à un simple jeu de couleurs et à des formes purement ornementales qui conviendraient tout au plus à l'affiche et au catalogue de publicité.

4° d'avoir ainsi engagé l'art dans une impasse et d'avoir supprimé toutes ses possibilités d'évolution et de développement.'

Christan Zervos vraagt een aantal kunstenaars een mening te geven: 'la Rédaction de « Cahiers d'Art » a prié les chefs du mouvement d'art abstrait, de présenter à ses lectures la défense de cet art accusé'¹¹. Ook Mondriaan blijkt 'un chef du mouvement' te zijn en zijn mening wordt gevraagd. Aan zijn vriend Bob Oud¹² schrijft Mondriaan op 4 oktober 1930: 'Ook kreeg ik een aanvraag van Cahier d'Art (Zervos) om een verdediging der abstracte kunst te schrijven, omdat ze onpartijdig willen zijn! Ja, zoo als je zegt, ik heb wel reden om te vreden te zijn dat we avanceren.'

Op 9 november 1930 meldt Mondriaan aan Oud dat *Cahiers d'Art* zijn artikel heeft aangenomen: 'Les Cahiers d'Art heeft me een artikel gevraagd om de z.g. abstracte kunst te verdedigen en heeft mijn artikel aangenomen: mooi voor de abstracte beweging, heh.'

In januari 1931 verschijnt 'Réponse de Piet Mondrian' in *Cahiers d'Art*. De antwoorden van andere abstracte kunstenaars - Fernand Léger¹³, Wassily Kandinsky¹⁴, Hans Arp¹⁵ en museumdirecteur Alexandre Dorner¹⁶ - verschijnen in de twee volgende nummers van *Cahiers d'Art*.

Na de publicatie van 'Réponse de Piet Mondrian' schrijft Mondriaan aan verschillende vrienden over zijn artikel.

Aan Michel Seuphor¹⁷ schrijft hij (23 maart 1931): 'Mon article (pour l'Intrans que tu as corrigé¹⁸) est paru dans le Cahiers d'art N° I '31. Tu sais peut-être que Zervos m'a demandé un article. C'est bien pour notre mouvement, en tout cas.'

Aan Sal Slijper¹⁹ schrijft hij (24 maart 1931): 'In cahiers d'art nr.I '31 is een artikel van me, je kunt 't zien meen ik in de leeszaal te Hilversum.'

¹⁰ In januari 1931 woont Mondriaan in Parijs, 26 Rue du Départ.

¹¹ Digital Appendix: Supplements 052 – Editorial remark to 'De l'art abstrait'.

¹² J.J.P. (Bob) Oud (1890-1963), Nederlands architect. Vindplaats brieven aan Oud: RKD-MCP – 63.

¹³ *Cahiers d'Art* 6, n°3, 1931: 151-152.

¹⁴ *Cahiers d'Art* 6, n°7-8, 1931: 350-353.

¹⁵ *Cahiers d'Art* 6, n°7-8, 1931: 358.

¹⁶ *Cahiers d'Art* 6, n°7-8, 1931: 354-357.

¹⁷ Michel Seuphor (pseud. van Fernand Berckelaers) (1901- 1999), Belgisch/Frans kunstenaar, oprichter van *Cercle et Carré*, biograaf van Mondriaan. Vindplaats brieven aan Seuphor: RKD-MCP – 75.

¹⁸ De doorslag '27[2]' in het Holtzman Deposit is de door Seuphor gecorrigeerde tekst.

¹⁹ Salomon B. Slijper (1884-1971); Nederlands makelaar en verzamelaar van Mondriaans werk. Vindplaats brieven aan Slijper: RKD-MCP – 76- 77.

Aan Bob Oud schrijft hij (vermoedelijk eind maart 1931): 'Mijn artikel in No.I '31 Cahiers d'Art las je zeker. Leuk dat ze ons de abstracte kunst tenminste laten verdedigen!'

In 1941 (14 juni) schrijft de Amerikaanse Charmion von Wiegand²⁰ in haar dagboek²¹ dat zij Mondriaans teksten wil vertalen en hij zijn teksten uit *Cahiers d'Art* zal opzoeken: 'But you are a writer and an artist, I showed him Florence Codman's reply to my letter, which states she wants to see the material in the fall and I promised I would begin working on the translations and he said he would find the old Cahier D'arts with his material in it and would translate some more dialogues. The one that[?] had appeared in De Stijl. '.

En op 23 september 1941 schrijft ze: 'I forgot to say that M. gave me some more manuscripts. One is an unpublished book L'art et La Vie and the other the articles in Cahier D'art - a series of 5 replies on Abstract Art by various painters.'

Afbeeldingen

Bij het artikel van Mondriaan in *Cahiers d'Art* zijn twee afbeeldingen afgedrukt.

De eerste is een reproductie van een schilderij van Mondriaan²². Ze is echter in *Cahiers d'Art* in spiegelbeeld afgedrukt. Bij de afbeelding staat de tekst: 'Piet Mondrian, 1930. Composition de la ligne droite.'

De tweede afbeelding is een foto van Mondriaans atelier²³. De tekst hierbij luidt: 'Piet Mondrian, Vue d'atelier, 1930.'

Vermelde personen

Mondriaan noemt twee personen in de tekst: Kandinsky en Cézanne. Van Wassily Kandinsky²⁴ haalt hij een opmerking aan over de werking van kleur uit diens boek *Über das Geistige in der Kunst*: 'Warm und kalt kann freilich jede Farbe sein, aber nirgend findet man diesen Gegensatz so gross wie beim Rot.'²⁵ Mondriaans schrijft: 'Et en ceci Kandinsky a bien remarqué que 'le froid' peut devenir 'chaud' (tout comme 'le chaud' peut paraître 'froid') si l'on peut dire.'

Paul Cézanne noemt Mondriaan in verband met de kubisten: 'Logiquement les artistes cubistes eux-mêmes ne pouvaient faire ce dernier pas: ils auraient nié leur propre nature. Tout comme, ils ont succédé à Cézanne, d'autres devaient continuer la plastique cubiste. Et cela a été fait.'

Sleutelwoorden

Met een aantal kenschetsende woorden (in alfabetische volgorde) geven we aan wat er in [*Mondrian's response regarding 'l'art abstrait'*] besproken wordt. Van de zogenoemde specifieke en soms minder specifieke Mondriaan-woorden wordt een verklarende omschrijving gegeven in het 'Sleutelwoordenregister'²⁶. De in dit register verduidelijkte sleutelwoorden zijn hieronder cursief weergegeven.

Sleutelwoorden: *abstrait, cubisme, esprit nouveau, expression plastique pure, morphoplastique, moyen universel, néoplastique, rapport de dimension, rapport de position, rapports purs, rythme, rythme libre, superréalisme.*

Schilderijen ontstaan tijdens schrijfperiode

Aan Bob Oud schrijft Mondriaan op 4 oktober 1930 dat hij gevraagd is door *Cahiers d'Art* (Zervos) om de abstracte kunst te verdedigen. Hij bewerkt hiervoor de tekst *Le cubisme et la néoplastique* en op 9 november 1930 meldt hij aan zijn vriend dat zijn artikel [*Mondrian's response regarding 'l'art abstrait'*] is aangenomen. Uit deze gegevens blijkt dat de tekst in oktober 1930 is geschreven. Volgens de Catalogue Raisononné heeft Mondriaan in 1930 negen schilderijen vervaardigd: B217-B225²⁷. Hij zal tijdens de periode van het schrijven aan [*Mondrian's response regarding 'l'art abstrait'*] met één of meer van deze schilderijen bezig zijn geweest.

²⁰ Charmion von Wiegand (1898-1983), Amerikaans kunsterica en kunstenares.

²¹ The Getty Research Institute. Call Number 990024 Piet Mondrian letters received (photocopied), 1940-1941. (With the courtesy of the Estate of Charmion von Wiegand and their representative, Michael Rosenfeld Gallery, LLC, New York, NY.)

²² CR II 346: B211.

²³ Tentoonstellingscatalogus *Mondrian from figuration to abstraction*, Tokyo/Den Haag 1987/1988: 218.

²⁴ Wassily Kandinsky (1866-1944), Russisch, Duits, Frans kunstenaar.

²⁵ W. Kandinsky. *Über das Geistige in der Kunst*, München, 1912: 70 (noot 1).

²⁶ Digital Appendix: Documentation - Mondrian Vocabulary Explained.

²⁷ CRII: 351-357.